וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹשְׁבִין בְּצוּרַת עִגּוּלָה לְפָנֵיהֶן – לִפְנֵי הַדַּיָּנִים, שֶׁאִם יִצְטָרְכוּ לְהוֹסִיף דַּיָּנִים יוֹסִיפוּ מֵהֶם. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ שֶׁהִכִּינוּ לוֹ לִפְנֵי גְּדֻלָּתוֹ. אִם הוּצְרְכוּ הַדַּיָּנִים לְסַמּוֹךְ דַּיָּן תַּחַת דַּיָּן אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁמֵּת אֶחָד מֵהַדַּיָּנִים, סוֹמְכִין מִן הַיּוֹשְׁבִים בְּשׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מִכּוּלָּם. וְכֵיצַד הוֹשִׁיבוּ אֶת הַתַּלְמִיד שֶׁנִּסְמַךְ בֵּין הַדַּיָּנִים, וְנִחְסַר מְקוֹמוֹ בְּשׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, אֶחָד מִן הַשּׁוּרָה הַשֵּׁנִיָּה, בָּא לוֹ לְשׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, וְאֶחָד מִן הַשּׁוּרָה הַשְּׁלִישִׁית בָּא לוֹ לַשֵּׁנִיָּה. וּבוֹרְרִים לָהֶן עוֹד אֶחָד מִן הַקָּהָל, וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בַּשּׁוּרָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁנִּסְחַר בָּהּ מָקוֹם אֶחָד. וְהָאוֹחֵז מִקְּהַל לֹא הָיָה יוֹשֵׁב בְּמְקוֹמוֹ שֶׁל הָרִאשׁוֹן הֵיאַךְ בָּרִאשׁוֹנָה יוֹשֵׁב בְּמָקוֹם הָרִאשׁוֹן לוֹ, כְּלוֹמַר בְּסוֹף הַשּׁוּרָה הַשְּׁלִישִׁית.

גמרא

שְׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה (לה:), שֶׁהַדַּיָּנִים הָיוּ יוֹשְׁבִים בְּצוּרַת עִגּוּלָה. שׁוֹאֲלִת הַגְּמָרָא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי – מֵהֵיכָן לְמִדְנוּ דִּין זֶה. מַשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: אָמַר רַב אָחָא בַּר חֲנִינָא, דְּאָמַר קְרָא (שיר השירים ז ג) 'שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג' וְגוֹ'. הַפָּסוּק נִדְרָשׁ עַל הַסַּנְהֶדְרִין: 'שָׁרְרֵךְ' זוֹ סַנְהֶדְרִין, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'שָׁרְרֵךְ' [־טבור], מִפְּנִי שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּטִבּוּרוֹ – בְּאֶמְצָעוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁהֲרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הוּא בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם, כְּטִבּוּר שֶׁהוּא בְּאֶמְצַע גּוּף הָאָדָם. וְנִקְרֵאת 'אַגַּן', מִפְּנִי שֶׁהִיא מְגִינָה עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. וְנִקְרֵאת 'הַסַּהַר', מִפְּנִי שֶׁהִיא דּוֹמָה בִּישִׁיבָתָהּ לְסַהַר – לְיָרֵחַ שֶׁהוּא עָגוֹל.

'אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג', שׁוֹלֵא יֶחְסַר מִסַּנְהֶדְרִין שְׁלִישׁ שֶׁהוּא כְּשִׁיעוּר יַיִן הָרָאוּי לְמִזּוּג. וְהַיְינוּ, שֶׁאִם הוּצְרַךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת לְעִסְקֵי מִחְיָה לְלִשְׁכָּה, רוֹאִין אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שֶׁהֵם שְׁלִישׁ מִסַּנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, יוֹצֵא, וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא.

'כְּבִנְיַן עֲרִימַת חִטִּים', דּוֹרֶשֶׁת הַגְּמָרָא: מָה עֲרִימַת חִטִּים הַכֹּל נֶהֱנִין מִמֶּנָּה, שְׁכּוּלָּם צְרִיכִים לָהּ, אַף סַנְהֶדְרִין הַכֹּל נֶהֱנִין מִמַּעֲמָדָן. הַמְשֵׁךְ הַפָּסוּק נִדְרָשׁ בְּעִנְיַן וְהוֹרוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֵרוֹת: 'סוֹגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים', דּוֹרֶשֶׁת הַגְּמָרָא: שֶׁאֲפִילּוּ שֶׁהֶאֱזְהִירוּ עַל הָאִיסּוּר הֵיא קַלָּה כְּסוּגָה – כְּגֶדֶר שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים שֶׁהִיא קַלָּה לְפְרִיצָה, לֹא יִפְרְצוּ בָּהֶן יִשְׂרָאֵל פְּרָצוֹת, אֶלָּא פּוֹרְשִׁים מֵהֶעֲבֵירָה.

מַעֲשֶׂה מְעַנְיְנָן זֶה: וְהַיְינוּ דְּאָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא – וְכִמּוֹ שֶׁאָמַר כּוֹפֵר אֶחָד לְרַב כַּהֲנָא, אָמְרֵיתוּ – אַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁאִשָּׁה נִדָּה, שְׁרֵי לְיִיחוּדֵי בַּהֲדֵי גַּבְרָא – מוּתֶּרֶת לְהִתְייַחֵד עִם בַּעְלָהּ, וְאֵיךְ מוּתָּר, וְכִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה אֵשׁ נוֹגַעַת בַּנְּעוֹרֶת – חֵלֶק הַדֶּקֶת שֶׁמְּנַעֲרִים מֵהַפִּשְׁתָּן וְאֵינָהּ מְהַבְהֶבֶת – וְלֹא תֹּאחֵז בָּהּ וְתִשְׂרְפֶנָּה, כְּלוֹמַר וְדַאי אַתֶּם עוֹבְרִים עַל אִיסּוּר נִדָּה מֵחֲמַת כֵּן.

אָמַר לֵיהּ רַב כַּהֲנָא לְמִין, הַהוֹרָה הָעִידָה עָלֵינוּ 'סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים', וְנִדְרֵשׁ שֶׁאֲפִילּוּ אִם הָאִזְהָרָה עַל הָאִיסּוּר הִיא קַלָּה כְּסוּגָה שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים, לֹא יִפְרְצוּ בָּהֶן פְּרָצוֹת.

מְקוֹר נוֹסַח לְהוֹרוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֵרוֹת: רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, יֵשׁ לִדְרוֹשׁ כֵּן מֵהָכָא – מִפָּסוּק זֶה (שיר השירים ו ז), 'כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ', וְנִדְרֵשׁ שֶׁאֲפִילּוּ הָאֲנָשִׁים הֲרֵיקָנִין שֶׁבָּךְ מְלֵאִין מִצְוֹת כָּרִמּוֹן.

מְקוֹר נוֹסַח: רַבִּי זֵירָא אָמַר, מֵהָכָא 'וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו' (בראשית כז כז), שִׁיצְחַק הֵרִיחַ אֶת הַבְּגָדִים שֶׁלָּבַשׁ יַעֲקֹב וְאָמַר 'רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה', וְנִדְרֵשׁ אַל תִּיקְרֵי 'בְּגָדָיו' אֶלָּא 'בּוֹגְדָיו', שֶׁאֲפִילּוּ מֵהַבּוֹגְדִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל נוֹדֵף רֵיחַ טוֹב שֶׁל מִצְוֹות.

מַעֲשֶׂה מְעַנְיְנָן מַעֲלַת הָרֵיקָנִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל: הָנָּחוּ בְּרֵיוֹנֵי – אֲנָשִׁים פְּרִיצִים דַּיָּהוּ בְּשִׁכְבָתִיהּ – בְּשִׁכּוּנָתוֹ דְּרַבִּי זֵירָא, דַּהֲוָה מָקְרֵב לְהוּ – שֶׁהִיה מִקְרָבָם כְּדֵי דְּנֵיהַדְּרוּ לְהוּ בְּתֵיוּבְתָּא – כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, וַהֲווֹ קָפְדֵי רַבָּנָן – וְהִקְפִּידוּ חֲכָמִים עַל שְׁקִירָבָם. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי זֵירָא – כְּשֶׁנִּפְטַר רַבִּי זֵירָא, אָמְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּרִיצִים, עַד הֵאֵידָנָא – עַד עַתָּה הָיָה – הָיָה רַבִּי זֵירָא הַמְכוּנֶה 'חֲרִיבָא קְטִין שֶׁקֵּיהּ' – אָדָם קָטָן שֶׁנֶּחְרְבוּ שׁוּקֵי רַגְלָיו דַּהֲוָה בָּעֵי עֲלַן רַחֲמֵי – שֶׁהוּא הָיָה מְבַקֵּשׁ עָלֵינוּ רַחֲמִים, אֲבָל הַשְׁתָּא – מֵעַתָּה, מַאן בָּעֵי עֲלַן רַחֲמֵי – מִי יְבַקֵּשׁ עָלֵינוּ רַחֲמִים, וְלֹכֵן הֵרְהֲרוּ בְּלִבֵּיהוּ וַעֲבָדוּ [־עשׂוּ] תְּשׁוּבָה.

שִׁנִּינוּ בְּמִשְׁנָה: שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹשְׁבִין לִפְנֵיהֶן כּוּ'. נִתְבָּאֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הַמִּשְׁנָה, שֶׁכְּשֶׁמֵּת אֶחָד מֵהַדַּיָּנִים הָיוּ סוֹמְכִים אֶת הָרִאשׁוֹן מֵהַשּׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה תַּחְתָּיו, וּבְמָקוֹם שֶׁנֶּחְסַר בְּשׁוּרוֹת הוֹשִׁיבוּ אֶחָד מֵהַקָּהָל, אַךְ לֹא הָיָה יוֹשֵׁב בְּמָקוֹם הָרִאשׁוֹן, אֶלָּא אַחֲרוֹן בְּשׁוּרָה הַשְּׁלִישִׁית.

הַגְּמָרָא מְבִיאָה דִּין שֶׁנִּלְמַד מִזֶּה: אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ – מוּכָח, כִּי נָיְידִי כּוּלְּהוּ נָיְידִי – שֶׁכַּאֲשֶׁר הָרִאשׁוֹן נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ, כּוּלָּם נוֹדְדִים מִמְּקוֹמָם, כְּלוֹמַר שֶׁכְּשֶׁמֵּת אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים כּוּלָּם עוֹלִים מִמְּקוֹמָם מָקוֹם אֶחָד לְמַעְלָה, נִמְצָא שֶׁהַדַּיִּין שֶׁנִּסְמַךְ עוֹבֵר לָשֶׁבֶת בְּמָקוֹם הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַסַּנְהֶדְרִין. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: וְלֵימָא לְהוּ – שֶׁיֹּאמַר לָהֶם הַדַּיִּין הַנִּסְמָךְ, עַד הָאִידָּנָא הֲוָה יָתֵיבְנָא בְּרֵישָׁא – עַד עַתָּה הָיִיתִי יוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ שׁוּרַת הַתַּלְמִידִים, הַשְׁתָּא מוֹתְבִיתוּ לִי בְּדַנְבֵי – וְאֵיךְ כְּעֵת אַתֶּם מוֹשִׁיבִים אוֹתִי בְּזָנָב, בְּסוֹף שׁוּרַת הַסַּנְהֶדְרִין. מַשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: אָמַר אַבָּיֵי, מִשּׁוּם דְּאָמְרִי לֵיהּ הָכִי – כֵּן אוֹמְרִים לוֹ 'הֱוֵי זָנָב לַאֲרָיוֹת וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים', כְּלוֹמַר טוֹב לְךָ לֵישֵׁב בְּסוֹף שׁוּרַת אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים מִמֶּךָּ, מִלֵּישֵׁב בְּרֹאשׁ שׁוּרַת אֲנָשִׁים פְּחוּתִים מִמֶּךָּ.

משנה

הַמִּשְׁנָה מַבְאֶרֶת אֶת הָאוֹפֶן שֶׁמְּתָרִים בָּעֵדִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת: כֵּיצַד מְאַיְּמִין אֶת הָעֵדִים שֶׁמְּעִידִים עַל עִיקְּרֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁלֹּא יְעִידוּ עֵדוּת שֶׁקֶר. הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן, וְאוֹמְרִים לָהֶם, שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאוּמָד – אוּמְדָן דַּעַת, וּמִשְּׁמוּעָה – אוֹ שֶׁמִּשְּׁמוּעָה שֶׁיָּצָא קוֹל בְּרַבִּים שֶׁפְּלוֹנִי הֵרַג אֶת פְּלוֹנִי, אוֹ שֶׁאוֹתָם עֵד שֶׁשָּׁמַע מִפִּי עֵד אַחֵר, וְאִפִּילּוּ שֶׁמִּעְתָּם מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן, וּבְכָל אֵלּוּ עִדּוּתְכֶם פְּסוּלָה. אוֹ שֶׁמָּא אִי [־אין] אַתֶּם יוֹדְעִין שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדּוֹק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה. עוֹד מִתְרִין בָּהֶם: הֱווּ יוֹדְעִין שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁבְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אִם הֵעִיד שֶׁקֶר עַל חֲבֵירוֹ, הָאָדָם שֶׁהֵעִיד נוֹתֵן תַּמּוּן לָזֶה שֶׁנִּפְסַד וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת אִם הֵעִיד עַל חֲבֵירוֹ וְהָרְגוּהוּ, אִזֵּי דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹתָיו שֶׁל הַנֶּהֱרָג תְּלוּיִין בּוֹ – בְּעֵד, עַד סוֹף הָעוֹלָם. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּקַיִן שֶׁהָרַג אֶת הֶבֶל אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם שֶׁאִמַּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַיִן (בראשית ד י) 'קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה', הַכָּתוּב אֵינוֹ אוֹמֵר 'דַּם אָחִיךָ' אֶלָּא 'דְּמֵי אָחִיךָ' בִּלְשׁוֹן רַבִּים, לְלַמְּדֵנוּ שֶׁדָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹתָיו שֶׁל הֶבֶל צוֹעֲקִים מִן הָאֲדָמָה.

פֵּירוּשׁ נוֹסַח: דָּבָר אַחֵר, נֶאֱמַר 'דְּמֵי אָחִיךָ' בִּלְשׁוֹן רַבִּים, לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהָיָה דָּמוֹ שֶׁל הֶבֶל מוּשְׁלָךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים מֵחֲמַת הַפְּצָעִים הָרַבִּים שֶׁעָשׂוּ בּוֹ קַיִן.

הַמְשֵׁךְ הָאֵימוּם: לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי – שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ עִמּוֹ הַרְבֵּה אֲנָשִׁים, לְלַמֶּדְךָ שֶׁמֵּאָדָם אֶחָד שֶׁנִּבְרָא עוֹלָם מָלֵא, וְנִמְצָא שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ אִיבֵּד עוֹלָם מָלֵא, וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ קִיֵּים עוֹלָם מָלֵא.

טְעָמִים נוֹסָפִים: וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ אַבָּא שֶׁלִּי גָּדוֹל מֵאֲבִיךָ, וּמְמֵילָא אֲנִי מְעוּלֶּה מִמְּךָ שִׁיצְאתִי מֵאָדָם שֶׁיּוֹתֵר מְעוּלֶּה. וְעוֹד טַעַם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים – הַכּוֹפְרִים אוֹמְרִים שִׁישׁ הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת – אֱלוֹהוּת בַּשָּׁמַיִם וְכֹל רְשׁוּת בְּרֹאשׁ אָדָם. וְעוֹד טַעַם, כְּדֵי לְהַגִּיד גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ – חוֹקֵק כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד – בְּרֹזל אֶחָד שֶׁהַצּוּרָה חֲקוּקָה בּוֹ, וְכוּלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאֵין אַחַד מֵהֶם דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ. לְפִיכָךְ – מֵאַחַר וְהָאָדָם חָשׁוּב כָּל כָּךְ שֶׁנִּבְרָא כָּל אֶחָד בְּצוּרָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּיב לוֹמַר בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם, וְחָשׁוּב אֲנִי בְּעוֹלָם מָלֵא, וְלֹא אֶאבֵד אֶת עַצְמִי מִן הָעוֹלָם בְּשָׁבִיל עֲבֵירָה אַחַת. וּמַמְשִׁיכִים וְאוֹמְרִים לְעֵדִים: וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ

עדיף שלא נעיד אפילו עדות אמת, כי מַה לָּנוּ וְלַעֲרָה הַזֹּאת – מה לנו להכניס ראשינו בדאגה זו, ולהחשב כאילו איבדנו עולם מלא. על זה נשיב, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא ה א) 'וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ' וְגוֹ', ואם לא תעידו, תעברו על מצוה זו. וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ, אף שנעבור על האיסור עדיף שלא נעיד, כי מַה לָּנוּ לָחוֹשׁ – להתחייב בְּדָמוֹ – במיתתו שֶׁל זֶה. על זה נשיב, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (משלי יא י) 'בַּאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה', וממילא אם הוא רשע אין עליכם עונש.

גמרא

שנינו במשנה (לעיל ע"א), שבאיום על העדים אומרים להם שמא העידו 'מאומד'. הברייתא מבררת מהו 'מאומד': תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, כֵּיצַד הוא האיום על עדות מֵאוֹמֶד. משיבה הברייתא: אוֹמֵר לָהֶן הדיין לעדים, שָׁמָא כְּךָ רְאִיתֶם שֶׁפלוני רָץ אַחַר חֲבֵירוֹ לַחוֹרְבָה, וְרָצִתֶם אַחֲרָיו, וּמְצָאתֶם סַיִף [־חרב] בְּיָדוֹ, וְדָמוֹ של הנהרג מְטַפְטֵף מהחרב, וְהָרוֹגִ מְפַרְפֵּר – קופץ בחוזק קודם מיתתו. אִם כָּךְ רְאִיתֶם, לֹא רְאִיתֶם כְּלוּם, ואינכם יכולים להעיד עליו ולחייבו. הגמרא מביאה מעשה מעין זה: תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, אֵירְאֶה בַּנֶּחָמָה – לשון שבועה אִם לֹא רָאִיתִי אֶחָד שָׂרִץ אַחַר חֲבֵירוֹ לַחוֹרְבָה, וְרָצִתִי אַחֲרָיו, וְרָאִיתִי סַיִף בְּיָדוֹ, וְדָמוֹ של הנהרג מְטַפְטֵף מהחרב, וְהָרוֹגִ מְפַרְפֵּר. וְאָמַרְתִּי לוֹ, רָשָׁע מִי הָרָגוֹ לָזֶה אוֹ אֲנִי אוֹ אַתָּה, ודאי שאתה, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁאֵין דָּמְךָ מָסוּר בְּיָדִי – אין בידי להעיד עליך שהרגתו, שֶׁהֲרֵי אָמְרָה התּוֹרָה (דברים יז ו) 'עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת', ואני לא ראיתי את מעשה ההריגה. אך הקדוש ברוך הוא הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת, יִפָּרַע מֵאוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהָרַג אֶת חֲבֵירוֹ.

הברייתא מסיימת שאכן נענש: אָמְרוּ, לֹא זָזוּ מִשָּׁם, עַד שֶׁבָּא נָחָשׁ וְהִכִּישׁוֹ – נשך את הרוצח וָמֵת.

מקשה הגמרא: וְהָאי – וכי אותו רוצח בַּר נָחָשׁ הוּא – ראוי למות על ידי נחש, וְהָאֲמַר רַב יוֹסֵף, וְכֵן תָּנֵי דִּבֵי חִזְקִיָּה, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַף עַל פִּי שֶׁבְּטָלָה סַנְהֶדְרִי, אבל אַרְבַּע מִיתוֹת בית דין לֹא בָּטְלוּ.

הגמרא מקשה על הברייתא, קודם שסיימה להקשות את הקושיא הקודמת: וכי ארבע מיתות לֹא בָּטְלוּ, וְהָא – והרי הם בָּטְלוּ, שהרי משחרב הבית אין בית דין דנים למיתה. מתרצת הגמרא: אמנם ארבע מיתות בטלו, אֶלָּא שִׁדַּיִן אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ, ומי שנתחייב מיתה, תגיע אליו פורענות מן השמים בדומה למיתה שנתחייב בה. והיינו, שמי שֶׁנִּתְחַיֵּיב סְקִילָה, אוֹ שהוא נוֹפֵל מִן הַגָּג וזה בסקילה שדוחפים אותו מבית הסקילה, אוֹ חַיָּה דּוֹרַסְתּוֹ וזה בסקילה, שהארי מפילו לארץ והורגו בדריסה. ומִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׂרֵיפָה, אוֹ נוֹפֵל בַּדְּלֵיקָה, אוֹ נָחָשׁ מַכִּישׁוֹ וארס הנחש שורפו. ומִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב הֲרֵיגָה [־סייף], אוֹ נִמְסָר לַמַּלְכוּת ומתיזים את ראשו, אוֹ לִיסְטִין בָּאִין עָלָיו שדרכם להרוג בסייף. ומִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב חֶנֶק, אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, אוֹ מֵת בְּסִרְיוֹנְכִי – מחלת אסכרה.

ואם כן קשה, מדוע אותו אדם שראה רבי שמעון בן שטח, מת על ידי נחש שהיא מיתת שריפה החמורה, הרי הרוצח מתחייב הרג שהיא מיתה קלה יותר, והיה ראוי שימסר למלכות או שיבואו עליו ליסטים.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי, הַהוּא – אותו אדם, חֲטָא אַחֲרִיתֵי הֲוָה בֵּיהּ – חטא אחר היה בו ונתחייב עליו שריפה, ולכן מת בשריפה שהיא חמורה מהרג. דְּאָמַר מַר – שהרי שנינו במשנה להלן (פא.), שמי שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, אחת קלה ואחת חמורה, נִידּוֹן בֶּחָמוּרָה, ואף כאן כיון שנתחייב בשתי מיתות, הרג ושריפה, נידון בשריפה החמורה.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): ומאיימין עליהם, שמא תאמרו מֵאוֹמֶד. במשנה לעיל (כט.) מבואר שמאיימים על עדי ממון, ולא נאמר שם איום שלא יעידו מאומד. מדייקת הגמרא: ממה שלא נכתב בדיני ממונות שמאיימים עליהם שלא יעידו מאומד, משמע שבְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלָא אָמְרִינַן – דווקא בעדות נפשות לא מועילה עדות מאומד, הָא – אבל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן – מועילה עדות מאומד. מבררת הגמרא: בְּמַאן – בשיטת מי נשנו משניות אלו. משיבה הגמרא: כְּרַבִּי אֲחָא.

הגמרא מביאה את דברי רבי אחא: דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אֲחָא אוֹמֵר, נָמֵל הָאוֹחֵר – המזדווג בֵּין הַגְּמַלִּים, וְנִמְצָא גָּמָל חָרוּג בְּצִידוֹ, בְּיִדּוּעַ שֶׁגמל זֶה שהיה מזדווג הָרָגוּ. מבואר בדבריו, שמחייבים את בעל הגמל לשלם את הנזק על פי אומד שהוא הרג, מכיון שבממונות עדות מאומד כשרה.

דוחה הגמרא: וְלִיסַּעֲמִיךְ – ולשיטתך שדייקת מהמשניות שעדות מאומד פסולה בעדי נפשות וכשרה בעדי ממון, כיצד תבאר את דין עֵד מִפִּי עֵד – עד ששמע מעד אחר דְּקָתָנֵי – שנשנה במשנתינו שמאיימים על עדי נפשות שמא מעידים כך, והרי לעיל בעדי ממון לא נזכר שמאיימים עליהם שלא יעידו עד מפי עד, וכי תוכל לדייק מכך שבְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלָא אָמְרִינַן – דווקא בעדות נפשות לא אומרים שעדות עד מפי עד כשרה, הָא – אבל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן – אומרים שעדות כזו כשרה. וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנה לעיל (שם), שאִם אָמַר העד שהוּא – הלוה אָמַר לִי [שלא בפני המלוה] שֶׁאֲנִי חַיָּיב לוֹ' – למלוה, והיינו שידיעת העד שהלוה חייב היא מחמת דברי הלוה. או שאמר העד 'אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא – הלוה חַיָּיב לוֹ' – למלוה', הרי זה כאילו שהעד לֹא אָמַר כְּלוּם והלוה פטור, כיון שהיא עדות של עד מפי עד ופסולה, ואין העדות כשרה עַד שֶׁיֹּאמַר העד בְּפָנֵינוּ הוֹדָה לוֹ הלוה למלוה שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ מָאתַיִם זוּז.

סיום הדחיה: אַלְמָא – מוכח, שאַף עַל גַּב דִּפְסִילִי עדות עד מפי עד בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, מכל מקום לענין איום אָמְרִינַן לְהוּ – אומרים לעדים שלא יעידו כך רק בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, כיון שבעדות נפשות מרבים באיומים, אבל בדיני ממונות אין מאיימים על העדים בזה, מפני שלא איכפת לנו לאיים עליהם כל כך. ואם כן, הָכָא נַמִּי – גם כאן לענין עדות מאומד, אַף עַל גַּב דִּפְסִילִי עדות מאומד גם בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, מכל מקום לענין איום אָמְרִינַן לְהוּ – אומרים לעדים רק בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שלא יעידו כך, אבל לא בדיני ממונות.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): הֵוּוּ יוֹדְעִים שלא כדיני ממונות דיני נפשות בּוֹ' שכן מצינו בקין שהרג את אחיו, שנאמר (בראשית ד ט) 'קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים'.

אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִייָא, מלשון 'דמי אחיך' בלשון רבים, מִלַּמֵּד שֶׁעָשָׂה קַיִן בְּהֶבֶל אֶחָיו חֲפִירוֹת חֲפִירוֹת – מכות שהדם נצרר בהם, וּפְצִיעוֹת פְּצִיעוֹת – מכות בחרב, מפני שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן הַנְּשָׁמָה יוֹצְאָה, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצַוָּארוֹ ופצעו שם והרגו.

מאמר נוסף מרב יהודה בענין זה: וְאָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִייָא, מִיּוֹם שֶׁפָּתְחָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְקִיבְּלָתוּ לְדָמוֹ שֶׁל הֶבֶל, שׁוּב לֹא פָּתְחָה אותה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כד טז) 'מִכְנַף הָאָרֶץ, זְמִירוֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק', והיינו, שמקצה הארץ שמענו זמירות לה', ודורשים 'מִכְּנַף הָאָרֶץ' – מקצה הארץ וְלֹא 'מִפִּי הָאָרֶץ', כיון שאינה פותחת עוד את פיה. אִיתֵּיבִיהּ – הקשה חִזְקִיָּה אָחִיו של רב יהודה לרב יהודה, הרי נאמר (במדבר טז לב) במעשה קרח ועדתו 'וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ', ואם כן פתחה הארץ שוב את פיה.

אָמַר לֵיהּ רב יהודה, אמנם לְרֶגַע פָּתְחָה הארץ שוב את פיה, כמו בבליעת קרח ועדתו, אבל לְטוֹבָה לֹא פָּתְחָה הארץ עוד את פיה.

מאמר נוסף מרב יהודה: וְאָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִייָא, גְּלוּת מְכַפֶּרֶת עָוֹן מָחֳצָה – חצי מהעון. ונדרש מהכתוב בענשו של קין על הריגת הבל, מֵעֲקֹרָא – בתחילה כְּתִיב (בראשית ד יד) 'וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ', וּלְבַסּוֹף לאחר שגלה כְּתִיב (שם ד טז), 'וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד', ולא בארץ 'נע ונד', מכאן שגלותו כיפרה לו.

מאמר נוסף על כפרת הגלות: אָמַר רַב יְהוּדָה, גָּלוּת מְכַפֶּרֶת על שִׁלֹּשָׁה דְּבָרִים על חרב, על רעב ועל דבר. שֶׁנֶּאֱמַר בנבואת ירמיהו שצדקיהו ועמו יפלו בידי נבוכדנצר (ירמיה כא ט) (כֹּה אָמַר ה' וְגוֹ') 'הַיּוֹשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב, בָּרָעָב וּבַדָּבֶר, וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל אֶל הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם וְחָיָה וְהָיְתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל'. ומכיון שהכתוב

המשך בעמוד עז

אומר שהיוצא ויגלה עם הכשדים ינצל, משמע שהגלות מכפרת על שלשה דברים אלו.

רַבִּי יוֹחָנָן חלק וְאָמַר, גָּלוּת מְכַפֶּרֶת עַל הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כב ל) בנבואת ירמיהו על יכניה ('כֹּה אָמַר ה'), כָּתְבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי, גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו, כִּי לֹא יִצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דָּוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה', שנתנבא שלא יהיו לו בנים, וּכְתַר דְּגָלָה – ולאחר שגלה יכניה כָּתְבִים ביחוס מלכות בית דוד (דברי הימים א' ג יז), 'וּבְנֵי יְכָנְיָה אַסִּיר (בְּנוֹ) שַׁלְתִּיאֵל בְּנוֹ', הרי שנולד לו בן. ביאור השמות: 'אַסִּיר' על שם שֶׁעִיבְּרָתוּ אִמּוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. 'שַׁלְתִּיאֵל' על שם שֶׁשְּׁתָלוֹ אֵל במעי אמו שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ כל הַנִּשְׁתָּלִין, משום שגְּמִירִי – למדנו מרבותינו שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מֵעוּמָּד,